

הלכה עיון
סיון תש"ה

דברין לן דהתיבה

(א) ר"ש פ' דהתיבה

וְהָיָה בְּיָדְךָ הַבְּדִיל
שְׁטוֹ הָעֵם וְלִקְטוֹ וְטַחְנוֹ בְּרַחִים אֹדְכוֹ בְּמִדְכָה וּבִשְׂמֵ
בְּפָרוֹר וְעָשׂוֹ אֶתּוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשֶּׁמֶ

- (א) ר"ש פ' דהתיבה
- (ב) דא לא יולד ויולד (פ' דהתיבה)
- (ג) דא לא יולד (פ' דהתיבה)
- (ד) דא לא יולד (פ' דהתיבה)
- (ה) דא לא יולד (פ' דהתיבה)
- (ו) דא לא יולד (פ' דהתיבה)
- (ז) דא לא יולד (פ' דהתיבה)
- (ח) דא לא יולד (פ' דהתיבה)

(ח) שטו. אין שייט אלא לשון טיול, אישצניי"ר. בלא עמל (ספרי פט): וטחנו ברחים וגו'. ד לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה, אלא משקנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמדבשלין (סס): בפרור. קדרה (סס):

(ג) דא לא יולד ויולד

וכרנו את הדגה

אשר נאכל במצרים חנם רב ושמואל חד אמר דגים וחד אמר עריות מאן דאמר דגים דכתיב נאכל ומאן דאמר עריות דכתיב חנם ולמאן דאמר עריות הא כתיב נאכל *לישנא מעליא נקט דכתיב *אבלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און ולמאן דאמר דגים מאי חנם דהוּו מייתין להו מהפקירא *דאמר מר כשהו ישראל שואבין מים הקב"ה מזמין להם בתוך המים דגים קמנים בכדיהן בשלמא למאן דאמר דגים אבל עריות לא פריצי בהו היינו דכתב *גן נעול אחותי כלה [גו'] אלא למ"ד עריות מאי מעין חתום מהנך דאסירין לא פריצי בהו בשלמא למאן דאמר עריות היינו דכתיב *וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו *על עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם אלא למאן דאמר דגים מאי בוכה למשפחותיו הא והא הואי *את הקשואים ואת האבטירוס רבי אמי ורבי אסי חד אמר טעם כל המינין טעמו במן טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו וחד אמר טעם כל המינין טעמו טעמן וכמשן והללו טעמן ולא ממשן * (והמון) כורע גד לבן (וטעמו) אמר ר' אסי עגול כגידא ולבן כמרגלית

(פ) ע"ש

כללו לא טעמו - שכן קשין לעוברות ומיניקות כדאמרינן בספרי משל אומר לאשה לא תאכלי כלל מפני הטיטק:

(ג) דא לא יולד ויולד

כתיב (°) ותעל שכבת הטל וכתיב (°) וברדת הטל אמר רבי יוסי ברבי חנינא טל מלמעלה וטל מלמטה ודומה כמו שמונה בקופסא דק מחוספס אמר ר"ל דבר שנימוח על פיסת היד רבי יוחנן אמר דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים מחוספס מוכא הוי אמר רב נחמן בר יצחק *מחוספס כתיב תנו רבנן *לחם אבירים אבל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי ר"ע וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא עקיבא מעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא כבר נאמר *לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא מה אני מקיים אבירים לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים אלא מה אני מקיים *ויחד תהיה לך על אוניך * (ויצאת שמה הוי) דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן להם

(ג) דא לא יולד ויולד

אמר רב נחמן *משה תקן לישראל ברכת הון בשעה שירד להם מן *יהושע תקן להם ברכת הארץ (°) כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא *אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה:

ובגלויני הש"ס ברכות מה: כתב דלכאורה נפ"מ רבתא בזה אם יוצאין ידי חובת מצה כליל פסח במן, דלמ"ד שטעמו בו טעמן וממשן. הרי דאם טעמו בו טעם חיטה חייל בה שם חמשת המינין, ויוצאין בה ידי חובת מצה, ולמ"ד דלא היה טעמן וממשן, א"כ אין יוצאין יד"ח מצה במן. וכן משמע שם בסוגיא דהטעם שלא נהפך להיות לאלו ה' מינים משום שיש בהם סכנה למעוברות, הרי משמע דאילו נהפך היה ממש כאותו המין והיה בו סכנה.

והריטב"א בקידושין לה. כתב שאין יוצאין ידי חובת אכילת מצה באכילת מן, משום שאינו מחמשת המינים, ובפשוטו זו גם כוונת רבינו גרשום במנחות מה: שלא הביאו עומר ושתי הלחם במדבר לפי שלא היה להם אלא מן, ומשמע מזה שהמן אין לו דין חמשת המינים, ואין המנחות באין אלא מחטה ושעורה,

ולפ"ז קשה מה דכתיב בפרשת בשלח (שמות טו, כג) 'ויאמר אליהם הוא אשר דיבר ד' שבתון שבת קדש לד' מחר, את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו' וגו', דאי לא עשו מעשה כלל לתיקון האוכל ורק במחשבתם היה הדבר תלוי א"כ מה הוצרך להזהיר על כך בשבת, ועל כרחק שעשו מלאכה ממש של אפיה ובישול שזה אסור בשבת.

ובמושב זקנים לבעלי התוס' והחיד"א בספרו פני דוד (בשלח אות טו) כתבו, דאף שהיה משתנה הכל במחשבה, עם כל זה דוקא בערב שבת שרי לחשוב מה שהיה רוצה לטעום בתבשיל ולא בשבת, דביום השבת גופא אסור אפילו לחשוב כן, ולכן נצטוו לחשוב על טעם מאפה או בישול כבר מערב שבת, אך דבר זה מחודש מאד.

משמעות דבריו שעל כלם הוקשה לו, גם על מה שאמרו "משה תיקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם המן". וצ"ע בשלמא מה שתיקנו יהושע ודוד ושלמה קשיא, כיון דמדאורייתא חייבים לברך. אבל משה שתיקן לברך על המן מה קושיא יש, הרי חיוב ברהמ"ז דאורייתא היא דוקא על דגן, ואילו המן אינו מין דגן, וכדאיתא בריטב"א קידושין (ל"ח, א' ד"ה והשתא) שאין יוצאין יד"ח מצה במן כיון שאינו מין דגן קל. ומעתה כשם שאינו דגן לצאת ידי חובת מצה כך אינו דגן לחייב בחלה, וכך גם אין מברכים עליו ברהמ"ז מדאורייתא קל, ולכן הוצרכו לתקנת משה "בשעה שירד להם המן" קל. ומה קשה לרשב"א.

וצ"ל שמשמע לרשב"א לשון הברייתא "משה תיקן להם לישראל ברכת הזן" היינו שברכת הזן היא כולה מתקנת משה רבינו, ולא רק בשעה שירד המן. אלא שבאותה שעה תיקנה משה. אבל תקנתו היתה גם עבור אוכלי פת.

(ד) ברכות כ"ג ז' ומנה שיעור עיכול כו', יש להסתפק הא דיוקן לברך תוך שיעור עיכול אי הוי הטעם משום שאין צה"מ צאה דוקא על מעשה האכילה, אלא על מה שהספיקו הקצ"ה מזונו וכ"ז שהמזון לא נתעכל, והמזון מזין אותו ומפריסו הרי הוא כאלו ככל שעה, או דלמא שבחמת אין צה"מ אלא על עיקר האכילה, אלא שזמן הברכה עד שיתעכל, ונראה דאין צה"מ אלא על האכילה ועד שיתעכל הוא רק הזמן לברך על אכילה ראשונה, וזכר לדבר מנה דאמרי צ"ש דיתחור למקומו ויברך, אלא שעדיין יש להסתפק אי מן הדין היה לריך צה"מ סמוך לאכילה תיכף צני הפסק כמו בכל צרכות הראשונות, וצרכות אחרונות של הקורה צחורה וצנצואים, אלא מפני שעדיין המזון צחוך מעיו אין שריה מפסקה ועדיין שם האכילה עליו, או דלמא מן הדין אין שריה מפסקה צרכה שלאחריו, אלא שלאחר שנתעכל כבר כלתה עיבתו ואינו ראוי שזב לצרכה, וכהו המ"א סו' רע"ז סק"א כתב צ"ש הכלבו ולכך אין מצרכין צרכה לאחר הצעם משום דדמי לנתעכל המזון, נראה מזה דלאחר שנתעכל שצטלה כבר עיבתו אינו ראוי לצרכה, אבל צ"ע דהא אמר לעיל מ"ח ז' משה תיקן לישראל צה"מ בשעה שירד להם מן הרי שעל המן מצרכין צה"מ, ואמרינן יומא ע"ה ז' שהיה נצלט צחוצחים כו' ומה אני מקיים ויתד חתי לך פי עיי"ש, ומבואר שהמין היה משקל ומרוב את האיצורים צני ענין כל עיכול והוא צחוינת ענין. הצעם ואין יתכן עליו צה"מ, ועי"כ שא"ל חתאי שלא יתעכל אלא כשהפסיק אבל כשמצרכין תיכף לאחר אכילה לא חכמה לן צנתעכל כמו צרכה צחורה שלאחריו [היגיונות מנה"מ] וצרכה ראוי וכיו"ב, אלא שצצה"מ יכול לברך אף שהפסוק משום דכ"ז שלא נתעכל נמשך מעשה האכילה לענין שאין הפסוק הפסק, ובמין היו לריכין לברך תיכף צלא הפסק, ולפ"ז גם צצ"ש שייך לברך צ"א, וצ"ל הטעם דלא מצרכין כמש"כ רש"י משום דלא חשיב לא חקנו צו חכמים צ"א.